

ENDONEZYA MÜZİĞİ
GAMELAN VE
ANGKLUNG

ESIE VE THORALF HANSTEIN

GAMELAN kavramı bir müzik tarzını ifade ettiği gibi, bu müziği icra eden orkestra anlamına da gelmektedir. Gamelan orkestrasından bahisle basın yayın organlarında yer alan “Gong orkestrası” ifadesi ise yanlıştır. ‘Gamelan’ kelimesinin Java adasının yerel dilinde ‘vurmak’ anlamına gelen *gamel* kelimesinden türetildiği ve bir Gamelan orkestrasının büyük oranda vurmali sazlardan oluştuğu hakikat olsa da, Gamelan müziğini yalnızca vurmali bir müzik türü olarak anlamak, bu müziğe haksızlık etmektir.

Gamelan müziğinin tarihsel kökenlerine dair malumatı Endonezya efsanelerinde bulmaktayız. Gamelan müzisyenlerine yer veren en eski görsel, Java Adasının merkezinde yer alan Borobodur tapınağında bulunan bir rölyeftir. Rölyefin 8. yüzyılda yapıldığı tahmin ediliyor. Bu rölyefte bir Gamelan orkestrasında yer alan bütün enstrümanlar açıkça seçilebilmektedir. Buna rağmen Gamelan orkestralarının karakteristik gongu, bu görselde yer almaz.

Endonezya’nın üç önemli merkezi olan Java, Sunda ve Bali kültürlerinin ayrılmaz bir parçası olarak Gamelan orkestraları günümüze değin ulaşmıştır. Bu orkestralar, yüzyıllar önce Bali ve Java adalarındaki prensliklerde ortaya çıkmıştır. Her bölge kendi tarzını geliştirdiğinden bir Gamelan karakteristiğinden bahsetmek mümkün değildir. Örneğin daha güçlü bir görüntü veren Bali Gamelanı enerjik bir tarza sahipken, Java Gamelanı daha dinlendirici melodiler ile ayırt edilebilmektedir. Madura ve Lombok da kendi Gamelan geleneklerini oluşturmuş merkezlerdir.

Gamelan müziğinin karakteristik özelliğini, Avrupa’da bilinen ses dizisini takip etmemesi olarak ifade etmek mümkündür. Gamelanlar kendilerine mahsus iki ses dizisini takip ederler; ki belki de bunlara ses dizisi yerine akort demek daha doğru olacaktır. Bu akortları meydana getirebilmek için enstrümanlar iki gruba ayrılır. İlk grup *slendro* adı verilen akordu meydana getirir ve bu beş tonlu pentatonik bir ses dizisidir. İkinci grup ise *pelog* adı verilen akordu meydana getirir. Bu ise heptatonik bir ses dizisi olarak yedi tonludur.

Gamelan orkestraları farklı büyüklüklerde olabilir. Günümüzde Java saraylarında ve Bali prensliklerinde var olan saygın ve büyük orkestralar, 30 civarı müzisyenden oluşur. Bu sayı söz konusu orkestranın, 10 kişiden az müzisyenden oluşan küçük Gamelan orkestralarının iki katı kadar enstrümana ve çok daha fazla soliste sahip olduğu anlamına gelir. Batı orkestralarında çalınan sazlar tek başlarına icra edilebilme özelliklerine sahip enstrümanlar olarak tanınır. Buna mukabil Gamelan enstrümanları için bu alışılmadık bir şeydir. Orkestra bütün sazları ile bir bütündür.

Gamelan müziği ‘Wayang Kulit’ adı verilen gölge oyunu gibi farklı kültürel aktivitelerle kombine edilebilme özelliği ile Endonezya millî kültürünün önemli bir parçasıdır. Gamelan müziğinin merkezi olarak tanınan şehirlerde hemen her şehir bölgesi ve mahalle, kendi orkestrasına sahiptir ve söz konusu orkestralar amatör müzisyenlerden müteşekkildir.

Gonglar günümüzde de geleneksel yöntemler kullanılarak el ile dökülmektedir. Bundan dolayı iki Gamelan’ın birbiri ile aynı tonda ses çıkarması

The Balinese Arts Festival’de Gamelan performansı.

Aşağıdaki QR karekodu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

mümkün değildir. Yüksek kaliteli sazlar büyük oranda bronz ve sert ağaç kullanılarak elde edilir. Uygun fiyatlı sazlar ise pirinç ve demirden dökülür.

Her Gamelan müzik parçası, *balungan* adı verilen bir tür ana melodiye dayanır. Bu melodi, ahşap rezonans gövdeli küçük metallofonlar olan *saron* tarafından çalınır. Üç tür vardır: düşük ses için *saron demung*, orta ses için *saron barung* ve yüksek ses için *saron pekin*. *Saron pekin*, eğer icra edilen eser yavaş bir müzik parçasıysa, *balungan*'ın notalarını ikiye katlayabilir, hatta dört katına çıkarabilir.

Balungan çalan melodik enstrümanlardan bahsederken *slenthem* de zikretmek gerekir. Hızlı parçaların icrasında *balunganda* yer alan her notanın ikincisi vurulur. *Slenthem*, bambu tüplerden yapılmış bir rezonans gövdesine sahiptir ve bu nedenle *saron*dan daha yumuşaktır. *Sarona* benzer şekilde, karşılık gelen farklı yüksek seslere sahip *slenthem*in farklı türleri de vardır.

*Slenthem*in yüzeysel olarak birbirinin aynı gibi duran her iki parçası, hassas ayara sahiptir ve *balungan*'ın kendisi yerine *balungan* etrafında serbest varyasyonlar ile vurulmak yoluyla farklı tonlar elde edilir. İki tokmak ile çalınır ve *slenthem*den iki kat daha fazla ses aralığına sahiptir.

Balungan'ın müzikal olarak süslenmesi, neredeyse her Gamelan orkestrasında iki adet olan *bonang*'ın sorumluluğundadır. Bu *bonang*lar aynı sesi çıkarmaz, aksine birbirlerini tamamlayacak şekilde fonksiyon icra ederler. *Bonang*da, iki sıra bronz kase bir tür bankta durur, bu da her zaman çiftler hâlinde vurulur.

Müzik parçalarını şekillendirmek için bir büyük gong ve birkaç küçük gong (*kempul*) kullanılır. Bunlar birbirinden farklı müzikal aşamaları yönetir ve belirli notaları vurgularlar.

Kenong olarak adlandırılan birkaç büyük bronz kase, *kempul* ile benzer bir işlevi yerine getirir ve bunları tamamlayıcı bir şekilde kullanılır. Ritmi vurmaktan sorumlu *ketuk* ve noktalama işaretlerini gerçekleştirmek için kullanılan *kempyang* gibi daha küçük bronz kaplar da vardır.

Diğer orkestralarda olduğu gibi, ritim burada *kendang* adı verilen bir davul tarafından verilir. Bu davul ayrıca dans gösterileri sırasında dansçılar ve Gamelan arasındaki 'iletişimi' sağlar. Ritmin öncüsü olan *kendang* davulcusu bu sebeple sıklıkla 'orkestra şefi' rolünü üstlenir.

Metal parçalardan yapılmayan diğer enstrümanlar da bir Java Gamelan orkestrasına eklenebilir. Bunlar arasında

gambang (tahta ksilofon), *rebap*, *suling* (bambu flüt) ve *sitar* bulunur. Ayrıca, değişken sayıda solist de ses yapısına katkı sağlar.

Yukarıda tasvir edilen enstrümanların bütünü Java Gamelanına ait olsa da Gamelan'ın genel yapısındaki işlevleri diğer bölgesel Gamelan gelenekleriyle benzerlik arz eder. Bununla birlikte, örneğin, Bali Gamelanının enstrümanları tasarım, ses ve çalma teknikleri bakımından bazı hâllerde Java Gamelanı ile farklılık arz eder.

Gamelan orkestrası, gerçek sololar olmaması ve enstrümanların sadece uyumlu etkileşimi ile amaçlanan sanatsal sonuca ulaşabilmesi sebebiyle insan toplumunun işleyişini yansıtan bir metafor olarak değerlendirilebilir.

Gamelan, Batı müziği üzerinde önemsiz sayılmayacak bir etki yaratmıştır. Örneğin yaratıcı müzisyenler, Gamelan parçalarını egzotik, olağandışı ses sanatlarının korunduğu şekilde yeniden yazdılar. Bu eserleri, icrada piyanonun da enstrüman olarak kullanılabileceği şekilde yeniden yapılandırdılar.

Angklung müziği ise tamamen farklı ve basit malzemedan yapılmış enstrümanlarla çalınır. Bambudan yapılmış idiofonlarla icra edilir. 'Kendi tonunu kendi yaratan' bu enstrüman,

Gender barung.

Gambang.

Bonang barung.

Saron.

titreşimleri ile ses üretir. Gerilmiş ipler veya deri yüzeyler gerekli değildir.

Oyuncu, belirli bir ton üretmek için birbirine çarpan birkaç hareketli parçadan oluşan enstrümanını sallar. Angklung'un kökenleri 4. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Yine gruptaki her enstrümanın bireysel tonlarından daha karmaşık bir melodi oluşturmak için birçok icracıya ihtiyaç duyulur.

1930'larda Angklung, Avrupa'da yaygın olarak kullanılan yedi ton ölçeği ile de uyumlu olacak şekilde daha da geliştirildi. Uluslararası arenada yaygınlaştı, çünkü bambu enstrümanlar, Gamelan enstrümanlarının aksine pahalı sazlar değildi. Buna ek olarak Angklung sazları hem geleneksel Angklung müziğini hem hemen her müzik parçasını icra kabiliyetine sahipti. Eksiksiz bir saz takımında sayıları 42'yi bulan enstrüman bulunsa da, bu çokluk Angklung sazının popülerite kazanmasına mâni olmadı. Günümüzde on bin kadar katılımcı ile düzenlenen Angklung festivallerinin varlığı bunun ispatıdır. [4]

KAYNAKÇA

- 1 <https://smb.museum-digital.de>
- 1 <http://gamelan.germasia.com/Gamelan.html>
- 1 Wikipedia
- 1 *Ensiklopedi Indonesia*. Ichtiar Baru - Van Hoeve, Jakarta, 1989-1992.

Rebab.

